

Anna Słysz

Struktura wiedzy ekspertów i jej uwarunkowania na przykładzie konceptualizacji przypadku

Projekt badawczy nr 2013/11/B/HS6/01567, finansowany przez NCN (lata 2014-2016)

Celem projektu badawczego było określenie znaczenia czynników związanych z nabywaniem wiedzy oraz doświadczenia zawodowego dla kształtowania struktur wiedzy eksperckiej, czyli sposobu organizowania specjalistycznej wiedzy w umyśle. W badaniach wzięło udział 90-ciu psychoterapeutów pracujących w różnych podejściach: psychodynamicznym, poznawczo-behawioralnym, humanistycznym, systemowym lub integracyjnym. Zróżnicowany był także staż pracy badanych psychoterapeutów (od 1 roku do 35 lat doświadczenia w zakresie psychoterapii indywidualnej). Jest to stosunkowo duża grupa badawcza, biorąc pod uwagę trudny dostęp do osób badanych, jak i czasochłonność procedury badawczej.

Do badania struktury wiedzy wykorzystano zadanie poznawcze, które polegało na obejrzeniu filmu (sesja terapeutyczna) nagranych na użytek badań oraz narysowaniu w programie komputerowym mapy obrazującej to, w jaki sposób psychoterapeuta postrzega problemy pacjentki i ich przyczyny. Przeprowadzono także badania kwestionariuszowe, żeby określić poziom refleksyjności w praktyce oraz poziom samoświadomości w zakresie strategii uczenia się. Oprócz tego psychoterapeuci wypełniali ankietę dotyczącą ich profilu zawodowego (wyształcenie, udział w konferencjach naukowych, korzystanie z superwizji, doświadczenie zawodowe w różnych obszarach praktyki itp.).

Projekt miał charakter częściowo interdyscyplinarny, więc zarówno na etapie prowadzenia badań, jak i analizy wyników zastosowano zaawansowane metody komputerowe. Utworzona aplikacja komputerowa pozwoliła na porównanie map pojęciowych. Sprawdzano stopień złożoności struktur wiedzy badanych ekspertów. Za bardziej złożone struktury uznano mapy poznawcze stworzone przez psychoterapeutów, które miały takie cechy jak: duża liczba elementów (kategorii pojęciowych, np. relacje z matką, niska samoocena, lęk), duża liczba strzałek między elementami (pokazywanie wielu przyczyn problemów pacjentki oraz wielu skutków), duża liczba strzałek dwukierunkowych (wskazywanie wzajemnego wpływu różnych czynników). Wzięto również pod uwagę to, w jakim stopniu eksperci są pewni, że zachodzą powiązania między wskazanymi przyczynami i skutkami.

Badania wykazały, iż liczba kategorii (elementów mapy myśli) jest tym większa, im więcej podejść teoretycznych psychoterapeuci wykorzystują w pracy z pacjentami. Może to wynikać z tego, że terapeuci, którzy dobrze znają więcej niż jedno podejście teoretyczne

i korzystają z jego założeń w praktyce, mają do dyspozycji w swoich umysłach większą liczbą kategorii pojęciowych. Ponadto okazało się, że ważną rolę w kształtowaniu się sposobu myślenia ekspertów, jego złożoności i spójności odgrywa doksztalcanie się, a w szczególności udział w konferencjach naukowych i udział w dodatkowych szkoleniach. Eksperti korzystają z dodatkowych źródeł wiedzy w tym większym stopniu, im bardziej są samoświadomi swoich niektórych strategii uczenia się oraz bardziej refleksyjni w swojej praktyce zawodowej. Oznacza to, że umiejętność dostrzegania wzajemnego wpływu między różnymi czynnikami psychologicznymi, charakterystyczna dla bardziej doświadczonych psychoterapeutów, jest możliwa także u mniej doświadczonych psychoterapeutów, ale zdobywających regularnie i często nową wiedzę. Innym ważnym wnioskiem z badań jest to, że na strukturę wiedzy ekspertów większy wpływ ma to, ile godzin pracują oni tygodniowo z pacjentami, niż staż pracy liczony w latach. Im więcej godzin w tygodniu psychoterapeuci pracują z pacjentami, tym ich struktury wiedzy stają się bardziej uproszczone, czyli ich mapy myśli zawierają mniej elementów i mniej połączeń między nimi, w porównaniu do psychoterapeutów pracujących mniej godzin tygodniowo.

Wyniki badań wniosły nowe elementy wiedzy do dwóch obszarów badań w naukach społecznych: uwarunkowań wiedzy eksperckiej oraz myślenia diagnostycznego. Stanowią przyczynek do wyjaśnienia, czemu wraz ze wzrostem doświadczenia zawodowego często nie ma poprawy jakości diagnozy. Zostały wskazane inne, niż doświadczenie praktyczne, cechy profilu zawodowego, które mogą mieć wpływ na strukturę wiedzy eksperckiej, a które były często pomijane w dotychczasowych badaniach. Poza tym profesjonalizm w rozwiązywaniu problemów wiązany był dotychczas przede wszystkim z wykorzystaniem złożonych struktur wiedzy, ale brakowało np. wykazania roli refleksyjności oraz samoświadomości ekspertów. W tym projekcie badawczym wykazano znaczenie refleksyjności w praktyce oraz samoświadomości w zakresie strategii uczenia się w tworzeniu się złożonych struktur wiedzy eksperckiej. Bardziej refleksyjni psychoterapeuci postrzegają wieloaspektowo problemy pacjenta i ich struktura wiedzy jest bardziej złożona, w porównaniu z osobami mniej refleksywnymi.

Mimo że badania miały charakter badań podstawowych, to można wskazać także na znaczenie uzyskanych wyników dla społeczeństwa. Wiedzę na temat znaczenia refleksyjności i samoświadomości dla kształtowania się struktury wiedzy eksperckiej można wykorzystać w kształceniu profesjonalistów, podejmując działania na rzecz zwiększenia poziomu refleksyjności oraz poziomu samoświadomości studentów. Wyniki badań mogą także być

podstawą do stworzenia dodatkowych wskazówek dla doświadczonych profesjonalistów, ze względu na wykazaną rangę różnych elementów kształcenia się i samokształcenia. Ponadto została opracowana metoda do badania struktury wiedzy ekspertów oraz automatycznej komputerowej analizy i porównywania map pojęciowych, z której będą mogli skorzystać także inni badacze do analizy podobnych problemów badawczych.